

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ**

**СОЦІОЛОГІЧНІ МЕТОДИ
В ДОСЛІДЖЕННІ МІЖНАРОДНИХ
ВІДНОСИН**

**Методичні рекомендації
до практичних та лабораторних завдань
для студентів спеціальності
291 "Міжнародні відносини, суспільні
комунікації та регіональні студії"
першого (бакалаврського) рівня**

**Харків
ХНЕУ ім. С. Кузнеця
2021**

УДК 327:303.6(07.034)
С69

Укладач М. І. Ус

Затверджено на засіданні кафедри міжнародного бізнесу та економічного аналізу.
Протокол № 5 від 17.11.2020 р.

Самостійне електронне текстове мережеве видання

Соціологічні методи в дослідженні міжнародних відносин [Електронний ресурс] : методичні рекомендації до практичних та лабораторних завдань для студентів спеціальності 291 "Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії" першого (бакалаврського) рівня / уклад. М. І. Ус. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2021. – 35 с.

Подано значний перелік практичних та лабораторних завдань і теоретичних вправ відповідно до тем робочої програми навчальної дисципліни та методичні рекомендації щодо їхнього виконання, що сприятимуть набуттю майбутніми фахівцями професійних компетентностей для проведення соціологічних досліджень у сфері міжнародних відносин.

Рекомендовано для студентів спеціальності 291 "Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії" першого (бакалаврського) рівня всіх форм навчання.

УДК 327:303.6(07.034)

© Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, 2021

Вступ

Події останніх років, що відбуваються на світовій арені, спонукали фахівців з міжнародних відносин по-новому оцінити такі проблеми, як національні інтереси, конфлікти і війни, тероризм, національний суверенітет, зовнішню політику тощо. Це викликало необхідність у детальному розгляді і подальшому прогнозуванні їх стану, що знайшло відображення і в питаннях, які досліджуються та використанні різних методів аналізу цих питань, зокрема соціологічних.

Мета навчальної дисципліни полягає у формуванні теоретичних знань щодо загальних методологічних та методичних принципів планування та реалізації кількісних і якісних досліджень, набутті практичних навичок проведення головними методами соціологічного дослідження різних елементів міжнародних відносин, міжнародних політичних процесів, застосуванні соціологічної методології та методів щодо наукового аналізу світових подій, взаємовпливу внутрішньо- та зовнішньополітичних процесів за участю основних учасників міжнародних відносин.

Навчальна дисципліна "Соціологічні методи в дослідженні міжнародних відносин" належить до циклу професійно орієнтованих дисциплін підготовки бакалаврів за освітньою програмою "Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії" і є вибірковою навчальною дисципліною та вивчається згідно з навчальним планом підготовки фахівців спеціальності 291 "Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії" першого (бакалаврського) рівня всіх форм навчання.

Мета практичних та лабораторних занять полягає в систематизації, поглибленні та конкретизації знань, здобутих студентами на попередніх етапах вивчення навчальної дисципліни (лекціях, самостійних заняттях, консультаціях), контроль за ступенем засвоєння та оволодіння теоретичними положеннями. У процесі підготовки до практичних та лабораторних занять студентам необхідно ознайомитися з матеріалами презентацій, конспекту лекцій і рекомендованою літературою.

Практичні та лабораторні заняття засновані на прикладах реальних ситуацій, що виникають під час проведення соціологічних досліджень в сфері міжнародних відносин. У процесі занять студент має бути готовий до обговорення основних термінів за кожною темою, дискусійних питань, виконання практичних, лабораторних, розрахункових і ситуаційних завдань.

Отже, кожний студент має змогу взяти участь у дослідженні, аналізі й зіставленні різних точок зору, що призводить до більш точного та повного усвідомлення проблеми й дозволяє сформувати у студентів професійні компетентності шляхом набуття вмінь, навичок і спроможностей використання отриманих знань у конкретних умовах та нових ситуаціях (табл. 1).

Таблиця 1

Компетентності та результати навчання яких набувають і досягають студенти в результаті вивчення навчальної дисципліни

Компетентності	Результати навчання
<p>Здатність працювати в міжнародному контексті.</p> <p>Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.</p> <p>Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.</p> <p>Здатність аналізувати міжнародні процеси у різних контекстах, зокрема у політичному, безпековому, правовому, економічному, суспільному, культурному та інформаційному.</p> <p>Здатність оцінювати стан та напрями досліджень міжнародних відносин та світової політики у політичній, економічній, юридичній науках, у міждисциплінарних дослідженнях.</p> <p>Здатність бути критичним і самокритичним</p>	<p>Здійснювати опис та аналіз міжнародної ситуації, збирати з різних джерел необхідну для цього інформацію про міжнародні та зовнішньополітичні події та процеси.</p> <p>Збирати, обробляти та аналізувати великі обсяги інформації про стан міжнародних відносин, зовнішньої політики України та інших держав, регіональних систем, міжнародних комунікацій.</p> <p>Досліджувати проблеми міжнародних відносин, регіонального розвитку, зовнішньої політики, міжнародних комунікацій, із використанням сучасних політичних, економічних і правових теорій та концепцій, наукових методів та міждисциплінарних підходів, презентувати результати досліджень, надавати відповідні рекомендації.</p> <p>Мати навички самостійного визначення освітніх цілей та навчання, пошуку необхідних для їх досягнення освітніх ресурсів</p>

Змістовий модуль 1

Теоретико-методологічні основи соціологічного дослідження міжнародних відносин

Тема 1. Міжнародні відносини як об'єкт соціологічного дослідження

Ключові поняття: міжнародні відносини, система міжнародних відносин, форми та види міжнародних відносин, учасники міжнародних відносин, міжнародні учасники дослідження, наука, наукові дослідження, науковий підхід у дослідженні міжнародних відносин, класифікація наукових досліджень, поняття соціологічного дослідження.

Практичні завдання

Завдання 1

Мета завдання: формування навичок теоретичного аналізу основного інструментарію наукових досліджень, їх видів та визначення специфіки.

Відобразіть у вигляді схем або табличній формі класифікації наук, наукових досліджень. Дайте їх коротку характеристику та визначте основні відмінні риси під час дослідження сфери міжнародних відносин.

Завдання 2

Мета завдання: формування навичок використання наукового підходу до аналізу світових подій і їх впливу на особистість.

Прочитайте вислів відомого соціолога Р. Міллса, проаналізуйте взаємодію людини й суспільства, вашої особистої біографії й ходу світової історії, розвитку міжнародних подій та відносин і їх вплив на ваше життя; визначте, які соціальні фактори впливають на вас:

"...Люди зазвичай не визначають свої тривоги в термінах історичної зміни або інституціональних протиріч. Індивідам властиво насолоджуватися благополуччям і не пов'язувати його зі зльотами й падіннями суспільства, у якому вони живуть. Рідко осягаючи складну залежність між формами свого власного життя й ходом світової історії, вони не розуміють, як подібна залежність визначає соціальні перевтілення, які їм доводиться пережити, а також яку історію творять вони, мимоволі виявившись її учасниками.

У них відсутня якість мислення, необхідна для розсуду взаємозв'язку людини й суспільства, різних форм міжнародної взаємодії, біографії й історії, себе й світу.

Соціологічна уява дозволяє її носію розуміти широкий історичний контекст у термінах його значення для внутрішнього життя й зовнішньої кар'єри самих різних індивідів. Вона дає йому можливість уявити, у наслідок яких причин індивіди в плутанині своїх повсякденних переживань бачать себе в суспільстві в зовсім помилковому світлі.

...Соціологічна уява виявляється саме тим, завдяки чому люди сподіваються осягнути те, що відбувається у світі й зрозуміти, що ж трапляється в кожній крапці перетинання біографії й історії.

Імовірно найбільш істотним розходженням, з яким має справу соціологічна уява, виявляється розходження між "власне особистими турботами" і "загальними проблемами соціальної структури". Воно є інструментом соціологічної уяви".

Методичні рекомендації до виконання завдання 2

Визначте, що залишилося в пам'яті вашого покоління, які події ви зарахуєте до особистих турбот, а які – до суспільно значущих проблем. Складіть список тих і інших, проаналізуйте, які фактори із другого списку вплинули особисто на вас і на ваших близьких.

Визначте, у чому виявився цей вплив: погіршилося (покращилося) матеріальне становище родини, соціальний стан батьків, змінилися світогляд, ставлення до життя, моральні ідеали тощо.

Оцініть, наскільки глибоко ви й ваші близькі переживали суспільні потрясіння й кризи, як реагували на них та інші міжнародні події за цей період. Визначте, чи збігаються ваші особисті способи подолання кризи з тим, як це робили знайомі вам люди. Дайте відповідь, наскільки типовою була ваша поведінка.

Тема 2. Інформаційне забезпечення досліджень в сфері міжнародних відносин

Ключові поняття: інформація, міжнародна інформація, фактографічні джерела інформації, документ, первинна та вторинна інформація, офіційні та неофіційні канали збирання інформації, інформаційні агентства, дезінформація, інформаційне забезпечення наукового дослідження, міжнародні чутки, методи дезінформування.

Практичні завдання

Завдання 3

Мета завдання: формування навичок до розуміння сутності первинної та вторинної інформації.

Виокреміть переваги та недоліки первинної та вторинної інформації в дослідженні міжнародних відносин, виконайте порівняльну характеристику обох видів інформації, зазначивши можливі джерела, канали та носії отримання відповідної інформації. Особливу увагу слід приділити роботі з інформаційними агентствами. Результати подати у вигляді таблиці.

Методичні рекомендації до виконання завдання 3

Для вирішення завдання варто використовувати лекційний матеріал, знання, отримані у процесі вивчення суміжних дисциплін, власні роздуми.

Лабораторні завдання

Завдання 4

Мета завдання: отримання навичок роботи з релевантними інформаційними джерелами, зокрема міжнародними, щодо відповідної сфери дослідження.

Кожному студентові необхідно визначитись з напрямом досліджень для виконання творчого завдання. Після цього – скласти перелік джерел отримання вторинної інформації з відповідної проблематики. Здійснити огляд визначених джерел та ідентифікувати релевантну інформацію для обґрунтування актуальності обраної теми.

Методичні рекомендації до виконання завдання 4

Студент має бути готовий до обговорення контрольних, дискусійних і проблемних питань за кожною темою та виконання практичних завдань, вправ і ситуаційних та домашніх завдань.

Для виконання завдань необхідне ознайомлення з матеріалами лекційних занять, презентацій з відповідної теми та рекомендованою літературою, доцільно прочитати і переглянути перелік основних питань теми лекційного та практичного (семінарського), лабораторного заняття.

Під час виконання завдання необхідно використовувати мережу "Інтернет", а результати інформаційного пошуку оформити у вигляді таблиці

у програмі Microsoft Excel або надати у формі презентації, підготовленої за допомогою однієї зі спеціалізованих програм з підготовки презентацій (*Microsoft PowerPoint, Canva* тощо).

Тема 3. Загальна методологія соціології міжнародних відносин

Ключові поняття: соціологія міжнародних відносин, завдання соціологічних досліджень, соціологічні методи дослідження, основні елементи соціологічного дослідження: ціль, завдання, гіпотези, об'єкт, предмет, суб'єкти та висновок дослідження, зондувальне дослідження, суцільне дослідження, вибіркоче спостереження, генеральна сукупність, вибірка, проста випадкова вибірка, репрезентативність вибірки.

Практичні завдання

Завдання 5

Мета завдання: засвоєння теоретичного матеріалу та формування навичок щодо визначення базового понятійного апарату в сфері.

Обговоріть в малих групах та проведіть мозкові атаки за такими питаннями, надайте обґрунтування та наведіть приклади:

1. Методологічне обґрунтування вибору виду дослідження сфери міжнародних відносин.
2. Фактори, що визначають вибір та впливають на процес передбачуваного дослідження.
3. Переваги та недоліки зондувальних, описових та пояснювальних соціологічних досліджень.

Лабораторні завдання

Завдання 6

Мета завдання: освоєння навичок розрахунку розміру простої випадкової вибірки.

Дослідники, вивчаючи купівельну спроможність громадян різних країн, хотіли б визначити середній обсяг придбання товару однією людиною протягом тижня. Опитування дозволило встановити максимальний і мінімальний обсяги придбання одного і того ж товару першої необхідності однією людиною за тиждень, які наведені в табл. 2.

Обсяги придбання споживачами товару за тиждень, грош. од.

Обсяги придбання	Варіанти									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Мінімальний	28	34	24	31	34	37	30	36	38	20
Максимальний	63	65	58	72	74	69	66	71	72	57

З урахуванням даних, наведених у табл. 2, оберіть один із варіантів та: визначте розміри простої випадкової вибірки, необхідні для оцінювання величини середнього обсягу покупки товару однією людиною за тиждень із рівнями припустимої помилки ± 2 грош. од. і $\pm 1,5$ грош. од. за умови рівнів значущості, що дорівнюють 1 і 5 %;

зробіть висновок про те, як розмір припустимої помилки й рівень значущості впливають на розмір необхідної вибірки.

Методичні рекомендації до виконання завдання 6

Розмір простої випадкової вибірки, необхідної для оцінювання значення досліджуваної змінної у генеральній сукупності, може бути розрахований за формулою:

$$n = \left(\frac{Z_{\alpha} \times s}{E} \right)^2, \quad (1)$$

де s – середнє квадратичне відхилення значень досліджуваної змінної у вибірці або краще в генеральній сукупності, якщо воно відоме;

E – припустимий рівень помилки ($\pm$) оцінювання аналізованого параметра в генеральній сукупності, що виражається в одиницях його вимірювання (якщо одиницями вимірювання є відсотки, то вони повинні бути подані в частках одиниці);

Z_{α} – константа, що залежить від бажаного рівня вірогідності (значущості) результатів α .

Середнє квадратичне відхилення у вибірці (s) розраховується за формулою:

$$s = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2}{n}}, \quad (2)$$

де x_i – значення аналізованої змінної в кожному i -му спостереженні вибірки;
 $\bar{x}$ – середнє значення аналізованої змінної у вибірці;
 n – кількість спостережень у вибірці;
 Z_α – константа, що залежить від бажаного рівня вірогідності (значущості) результатів α .

Константа (Z) залежно від бажаного значення (α) може набути значення вказаних у табл. 3.

Таблиця 3

**Значення константи залежно від рівня значущості
результатів дослідження**

α	1 %	5 %	10 %	20 %
Z_α	2,57	1,96	1,64	1,28

Застосування формули 1 можливо, коли в дослідженні інтерес становлять середні значення або пропорції (частки). При цьому (s) повинне мати ті ж одиниці вимірювання, що й шукане середнє значення або частка (пропорція, співвідношення).

Під час розрахунку обсягу вибірки на практиці виникає проблема відсутності даних про оцінювання середнього квадратичного відхилення в генеральній сукупності. У цій ситуації можливі такі шляхи вирішення проблеми:

якщо є можливість, звернутися до результатів схожого дослідження, здійсненого в минулому, і використовувати спостережуване в цьому дослідженні значення середнього квадратичного відхилення;

можна провести попереднє дослідження 30 представників цільової групи, на цій основі оцінити значення середнього квадратичного відхилення.

Якщо відомі максимально можливе ($X_{\max}$) і мінімально можливе ($X_{\min}$) значення досліджуваної ознаки в генеральній сукупності й прийнятна гіпотеза про нормальний характер розподілу, то значення середнього квадратичного відхилення може бути оцінене в такий спосіб:

$$s = \frac{X_{\max} - X_{\min}}{6} \tag{3}$$

Розрахунок розміру простої випадкової вибірки, необхідної для оцінювання значення співвідношень (пропорцій) у генеральній сукупності також робиться за формулою (5), але в якій величина (s) задається вираженням:

$$s = \sqrt{p(1-p)}, \quad (4)$$

де p – співвідношення (частка, пропорція), спостережуване у вибірці.

Якщо не існує ніякої інформації про можливі значення середньоквадратичного відхилення аналізованих пропорцій у вибірці (s), то з метою оцінювання цього значення можлива процедура, сутність якої полягає у використанні найбільшого з можливих значень добутку $p(1 - p)$. Неважко переконатися, що значення цього вираження ніколи не перевищить 0,5. Виходячи із цього, формула (1) для розрахунку розміру вибірки набуде вигляду:

$$n = \frac{Z_{\alpha}^2 \times 0,25}{E^2}. \quad (5)$$

Завдання 7

Мета завдання: освоєння навичок розрахунку розміру пропорційної та непропорційної стратифікованої вибірок.

Для розрахунку частки ринку продукту харчування марки "X" та визначенні соціальних виплат державному органу необхідно знати середнє значення обсягу споживання продукту однією родиною за рік у натуральному вираженні з точністю $\pm 0,25$ кг і рівнях значущості 5 і 1 %.

При цьому відомо, що обсяги споживання продукту родинами з різним рівнем доходів (низьким, середнім і високим) відрізняються через розходження у фінансових можливостях споживання. Дані про кількість родин з різним рівнем доходів у загальній сукупності споживачів, а також про максимальний і мінімальний обсяг придбання ними продукту наведені в табл. 4.

Наявність цих даних дозволяє використовувати для оцінювання середнього значення обсягу споживання продукту одну з видів випадкових вибірок: просту, стратифіковану пропорційну, стратифіковану непропорційну.

**Кількість родин з різним рівнем доходів
і обсяги їхніх покупок**

Рівень доходів	Кількість родин	Мінімальний обсяг покупок, кг	Максимальний обсяг покупок, кг
Низький	3 000	0,4	5,7
Середній	7 500	2,8	6,3
Високий	1 500	2,5	8,4

Використовуючи наявні дані, визначте:

розмір кожного з видів вибірки, необхідний для оцінювання середнього значення обсягу споживання продукту із заданою точністю й достовірностями, порівняйте їхні розміри й зробіть висновки;

визначте розміри підвбірок, які необхідно зробити з кожної страти під час формування пропорційних і непропорційної стратифікованих вибірок.

Методичні рекомендації до виконання завдання 7

Часто деяка сукупність може бути розділена на підсукупності, що відрізняються між собою рівнями значень досліджуваної змінної. Проста вибірка, на жаль, не гарантує гарну показовість у ній всіх підсукупностей, що існують усередині генеральної сукупності і що відрізняються.

Ціль стратифікованих вибірок полягає в тому, щоб підвищити точність оцінки, виокремлюючи "шари" (страти), більш однорідні усередині та що відрізняються одне від одного з погляду діапазону можливих значень досліджуваної змінної. Через внутрішню однорідність кожної зі страт у них буде спостерігатися менша варіація досліджуваної ознаки, ніж загальна варіація в генеральній сукупності. Це, у свою чергу, буде причиною меншої загальної варіації, що враховується під час розрахунку розміру вибірки.

У процесі складання пропорційної стратифікованої вибірки генеральна сукупність підрозділяється на взаємовиключні й вичерпні підсукупності. Критерій розподілу на страти повинен бути обраний таким чином, щоб досліджувані об'єкти були однорідні всередині кожної страти з погляду досліджуваної змінної й відрізнялися від об'єктів інших страт.

Розмір пропорційної стратифікованої вибірки (n), що забезпечує бажану точність вимірювання (E) досліджуваного параметра із заданим рівнем значущості (α) може бути визначений за формулою:

$$n = \frac{Z_{\alpha}^2}{E^2} \times \sum_{i=1}^k (w_i \times \sigma_i^2), \quad (6)$$

де w_i – значущість (питома вага) i -ої страти в генеральній сукупності;

σ_i – варіація значень досліджуваної змінної в i -ій страті (середнє квадратичне відхилення значень);

k – кількість страт.

Для визначення параметра (σ_i) можна використовувати один із уже відомих підходів.

Для складання пропорційної стратифікованої вибірки з кожної страти робляться прості випадкові вибірки таким чином, щоб вони були пропорційні розмірам страт у генеральній сукупності.

Питома вага страти в генеральній сукупності не обов'язково є найкращим показником, особливо тоді, коли в кожній страті варіація досліджуваної змінної істотно відрізняється. У стратах, де варіація невелика, можна було б задовольнятися вибіркою набагато менших розмірів, ніж це диктується питомою вагою страти. І, навпаки, там, де варіація значна, прийняти непропорційно більшу вибірку, що дозволяє поліпшити точність оцінки. Розмір непропорційної стратифікованої вибірки можна розрахувати за формулою:

$$n = \frac{Z_{\alpha}^2}{E^2} \left(\sum_{i=1}^k w_i \times \sigma_i \right)^2. \quad (7)$$

Розподіл отриманого загального числа респондентів між стратами в непропорційній стратифікованій вибірці робиться за допомогою такого рівняння:

$$n_i = \frac{N_i \times \sigma_i}{\sum_{i=1}^k (N_i \times \sigma_i)} \times n, \quad (8)$$

де N_i – розмір i -ої страти, осіб;

n_i – розмір вибірки з i -ої страти, осіб;

σ_i – середньоквадратичне відхилення значень досліджуваної ознаки в i -ій страті.

Усі ці розрахунки виконуються в у програмі *Microsoft Excel*. Більшість обчислень виконується за допомогою вбудованих функцій програми, зокрема зображених на рис. 1.

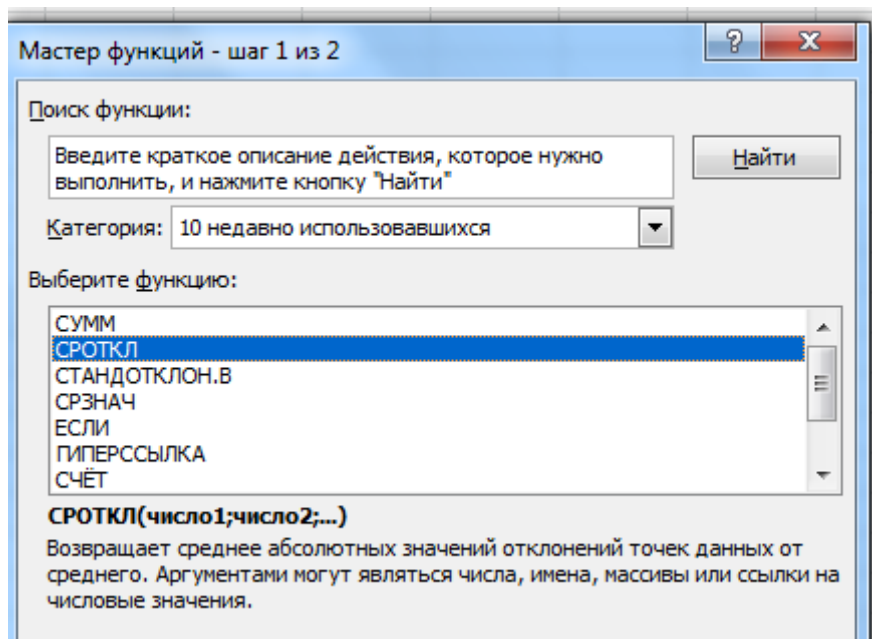

Рис. 1. Функції в програмі *Microsoft Excel*, які можуть використовуватися для обчислення розміру простої та стратифікованої вибірок

Тема 4. Програма соціологічного дослідження

Ключові поняття: емпіричне дослідження, проєкт соціологічного дослідження, програма соціологічного дослідження, види гіпотез, бюджет соціологічного дослідження, методи збирання первинної інформації щодо міжнародних відносин.

Практичні завдання

Завдання 8

Мета завдання: формування навичок складання програми соціологічного дослідження у сфері міжнародних відносин.

Визначте, які з пунктів стосуються методичної, а які – методологічної частин програми соціологічного дослідження. Складіть відповідні розділи для власного соціологічного дослідження за обраною проблематикою:

- а) розроблення стратегічного плану дослідження;
- б) вибір методів добору первинної соціологічної інформації;
- в) формування та обґрунтування проблеми;
- г) розроблення вибірки дослідження;
- ґ) розроблення мети і завдань дослідження;

- д) визначення об'єкта і предмета дослідження;
- е) опис схеми аналізу отриманих даних;
- є) формування робочих гіпотез дослідження;
- ж) системний аналіз об'єкта дослідження;
- з) інтерпретація основних понять дослідження.

Завдання 9

Мета завдання: освоєння навичок використання критерію Колмогорова–Смирнова для перевірки гіпотези про тотожність характеру розподілу змінної.

Виробник виміряв переваги споживачів представників різних країн стосовно декількох варіантів однієї й тієї ж упаковки продукту з різними розмірами. У міру збільшення розміру упаковки варіантам були послідовно привласнені порядкові номери. Потім упаковки були запропоновані 100 респондентам. Кожний респондент вибрав один продукт із тим варіантом упаковки, який його найбільшою мірою влаштовував. Результати опитування наведені в табл. 5.

Таблиця 5

Розподіл числа респондентів, що вибрали різні упаковки продукту

Різновид упаковки	Варіанти завдань				
	1	2	3	4	5
1	25	40	5	20	35
2	55	40	45	25	25
3	10	15	25	25	20
4	10	5	25	30	20
Разом	100	100	100	100	100

На підставі наведених даних необхідно визначити: чи здійснює вплив розмір упаковки на формування переваг покупців різних країн під час вибору продукту? Висновки зробити з рівнями значущості 5 і 1 %.

Методичні рекомендації до виконання завдання 9

Якщо припустити, що певний варіант упаковки є важливим критерієм вибору, то переваги покупців повинні проявитися у вигляді екстремумів у розподілі частот за варіантами упаковки. У протилежному випадку переваги

покупців розподілилися б теоретично рівномірно за всіма варіантами. Вимірюючи істотність розходження між теоретичним і спостережуваним розподілом частот, можна зробити висновок про те, чи відхилення в розподіл переваг є випадковими або викликаними дією систематичних факторів (вплив варіанта упаковки).

Змінна "різновид упаковки" є ординальною змінною. Вона не має природного метричного вимірника, у зв'язку із чим варіанти упаковки позначені порядковими номерами. Тому для оцінювання розходжень у розподілах спостережуваних і теоретичних частот цієї змінної варто використовувати процедуру перевірки з використанням статистики Колмогорова–Смирнова. Він особливо добре підходить для даних ординального типу й має перевагу порівняно із критерієм χ^2 , оскільки не висуває вимог до мінімального числа частот у кожній категорії й більш просто обчислюється.

Якщо як робочу гіпотезу прийняти, що розмір упаковки (певний варіант, критерій) впливає на вибір продукту (міжнародне рішення), то як нульову гіпотезу можна прийняти альтернативне припущення. У цьому випадку продукти з різними розмірами упаковки будуть мати рівні шанси (частоти) бути відібраними покупцями.

Якщо спостережуваний розподіл дійсно подібний до теоретичного, то між ними не повинно бути відхилень, окрім тих, які обумовлені випадковими факторами, що мають місце у вибірці. Для перевірки цієї гіпотези варто знайти максимальне відхилення накопичених відносних частот від теоретичних, що буде становити собою статистику Колмогорова–Смирнова D_n^+ . Це відхилення визначається перевіркою умови:

$$D_n^+ = \max_{1 \leq i \leq n} \left(\frac{f_i^\Sigma}{n} - \frac{t_i^\Sigma}{n} \right), \quad (9)$$

де $\frac{f_i^\Sigma}{n}$ – спостережувані накопичені відносні частоти;

$\frac{t_i^\Sigma}{n}$ – теоретичні накопичені відносні частоти;

n – розмір вибірки.

Розрахунки рекомендується робити в таблиці, форма якої наведена в табл. 6.

Для вибірок розміром >35 спостережень нульова гіпотеза повинна бути відкинута з ймовірностями 10, 5 і 1 %, якщо значення D_n^+ складуть відповідно:

$$D_n^+ \geq \frac{1,22}{\sqrt{n}}, \quad D_n^+ \geq \frac{1,36}{\sqrt{n}}, \quad D_n^+ \geq \frac{1,63}{\sqrt{n}}. \quad (10)$$

Таблиця 6

Форма таблиці для визначення статистики Колмогорова–Смирнова

Частоти у вибірці			Теоретичні частоти			D_n^+ (3)-(6)
абсолютні (f_i)	відносні (f_i/n)	накопичені відносні	абсолютні (t_i)	відносні (t_i/n)	накопичені відносні	
1	2	3	4	5	6	7

Змістовий модуль 2

Методи проведення соціологічного дослідження в сфері міжнародних відносин

Тема 5. Аналіз ситуацій у дослідженні міжнародних відносин

Ключові поняття: спостереження, картка спостерігача, включене спостереження, невключене спостереження, метод схожих ситуацій, метод порівняння, метод аналізу документів, подібність, оброблення даних, контент-аналіз, шкали вимірювання.

Практичні завдання

Завдання 10

Мета завдання: освоєння навичок використання критерію згоди χ^2 для перевірки гіпотези про тотожність розподілу змінної метричного типу передбачуваного теоретичного розподілу.

Міжнародна організація А розробила новий проект екологічних ініціатив. Після презентації 1 200 волонтерам було проведене опитування,

що стосується їхніх переваг стосовно трьох організацій, які займаються подібними ініціативами. Результати опитування наведені в табл. 7.

Таблиця 7

Кількість опитаних, які обрали відповідну громадську організацію

Варіант завдання	Організації			Усього
	А	Б	В	
1	250	570	380	1 200
2	180	608	412	1 200
3	510	414	276	1 200
4	470	438	292	1 200

Частки ринку, утримувані організаціями А, Б, і В, становлять відповідно 17, 50 і 33 %.

Використовуючи дані табл. 7, необхідно дати відповідь на питання: чи дозволить новий проект міжнародної організації А захопити більшу частку ринку?

Висновки зробити з рівнем значущості, рівним 5 %.

Методичні рекомендації до виконання завдання 10

Критерій χ^2 дозволяє оцінити ймовірність розбіжностей між спостережуваними й теоретичними частотами розподілу змінної. Зазвичай як нульову гіпотезу приймають припущення про те, що розходжень у розподілах не існує. Формула для визначення розрахункового значення χ^2 має вигляд:

$$\chi^2 = \sum_{i=1}^m \frac{(H_i - T_i)^2}{T_i}, \quad (11)$$

де H_i – спостережувана частота в i -ій категорії розподілу частот;

T_i – теоретична частота в i -ій категорії розподілу частот;

m – число категорій розподілу (інтервалів).

Якщо розходження між спостережуваним і теоретичним розподілами обумовлені тільки випадковими (несистематичними) причинами, то розрахункове значення χ^2 не перевершить за заданого рівня надійності деяке граничне значення, яке можна знайти в таблиці критичних значень χ^2 для заданого рівня значущості. Якщо, навпаки, розбіжність між спостережуваним і теоретичним розподілом значна, то це граничне значення буде

перевищено. У цьому випадку можна зробити висновок, що розбіжність статистично значуща й обумовлена причинами не випадкового, а систематичного характеру.

У процесі вирішення завдання як теоретичний розподіл варто прийняти частоти, пропорційні часткам ринку, що утримуються кожною міжнародною організацією. Під час визначення граничного значення статистики χ^2 число ступенів свободи k визначається за формулою:

$$k = m - 1, \quad (12)$$

де m – кількість інтервалів розподілу частот значень досліджуваної змінної.

Таблиця розподілу статистики χ^2 наведена далі (табл. 8).

Таблиця 8

Розподіл статистики (χ^2) Пірсона із числом ступенів свободи (k)

k	Рівень значущості α , %									
	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	2,71	2,87	3,06	3,28	3,54	3,84	4,22	4,71	5,41	6,63
2	4,61	4,82	5,05	5,32	5,63	5,99	6,44	7,01	7,82	9,21
3	6,25	6,49	6,76	7,06	7,41	7,81	8,31	8,95	9,84	11,34
4	7,78	8,04	8,34	8,67	9,04	9,49	10,03	10,71	11,67	13,28
5	9,24	9,52	9,84	10,19	10,60	11,07	11,64	12,37	13,39	15,09
6	10,64	10,95	11,28	11,66	12,09	12,59	13,20	13,97	15,03	16,81
7	12,02	12,34	12,69	13,09	13,54	14,07	14,70	15,51	16,62	18,48
8	13,36	13,70	14,07	14,48	14,96	15,51	16,17	17,01	18,17	20,09
9	14,68	15,03	15,42	15,85	16,35	16,92	17,61	18,48	19,68	21,67
10	15,99	16,35	16,75	17,20	17,71	18,31	19,02	19,92	21,16	23,21
11	17,28	17,65	18,07	18,53	19,06	19,68	20,41	21,34	22,62	24,73
12	18,55	18,94	19,37	19,85	20,39	21,03	21,79	22,74	24,05	26,22
13	19,81	20,21	20,66	21,15	21,71	22,36	23,14	24,12	25,47	27,69
14	21,06	21,48	21,93	22,44	23,02	23,68	24,49	25,49	26,87	29,14
15	22,31	22,73	23,20	23,72	24,31	25,00	25,82	26,85	28,26	30,58
16	23,54	23,98	24,46	24,99	25,59	26,30	27,14	28,19	29,63	32,00
17	24,77	25,21	25,71	26,25	26,87	27,59	28,44	29,52	31,00	33,41
18	25,99	26,45	26,95	27,50	28,14	28,87	29,75	30,84	32,35	34,81
19	27,20	27,67	28,18	28,75	29,40	30,14	31,04	32,16	33,69	36,19
20	28,41	28,89	29,41	29,99	30,65	31,41	32,32	33,46	35,02	37,57

Завдання 11

Мета завдання: освоєння навичок перевірки гіпотез про існування зв'язку між двома дихотомічними змінними.

У табл. 9 подані отримані в результаті спостереження щодо здійснення взаємодії між суб'єктами через мережу "Інтернет" значення двох дихотомічних змінних – "Стать" і "Регулярність".

Таблиця 9

Регулярність здійснення взаємодії через мережу Інтернет людей різної статі

Стать	"Регулярно"	"Іноді"
Чоловіки	45	80
Жінки	70	35

Використовуючи наведені дані, зробіть висновок з рівнем значущості не менш 5 %:

чи існує зв'язок між аналізованими змінними;

якщо зв'язок існує, то в чому він виражається і яка його сила.

Методичні рекомендації до виконання завдання 11

Для аналізу зв'язку між двома дихотомічними змінними будуються таблиці частот, з якими "перетинаються" градації обох змінних (таблиці сполученості, перехресні таблиці). Такі таблиці мають вигляд табл. 10.

Таблиця 10

Приклад таблиці сполученості градацій дихотомічних змінних

		Значення змінної B (j)	
		B ₁	B ₂
Значення змінної A (i)	A ₁	A ₁ B ₁	A ₁ B ₂
	A ₂	A ₂ B ₁	A ₂ B ₂

$A_i B_j$ – кількість спостережень вибірки, у яких збігаються і-та властивість змінної A з j-ою властивістю змінної B.

Висновок про наявність (або відсутність) зв'язку між двома номінальними (в окремому випадку дихотомічними) змінними можуть слугувати результати розрахунку значення статистики χ^2 . Схема формулювання

висновку про наявність (відсутність) зв'язку між змінними буде такою: "Відхилити нульову гіпотезу про відсутність зв'язку з імовірністю помилки (α), якщо розрахункове значення $\chi^2 >$ критичного".

Формула для визначення розрахункового значення статистики χ^2 :

$$\chi^2 = \sum_i^r \sum_j^c \frac{(H_{ij} - T_{ij})^2}{T_{ij}}, \quad (13)$$

де H_{ij} – спостережувані у вибірці частоти збігів властивостей змінних ($A_i B_j$);

T_{ij} – теоретичні частоти, з якими повинні збігатися властивості змінних ($A_i B_j$), якщо справедлива гіпотеза про відсутність зв'язку між ними;

r – число рядків таблиці сполученості (2);

c – число стовпчиків таблиці сполученості (2).

Теоретичні частоти (T_{ij}) збігу властивостей двох дихотомічних змінних (частоти на перетинанні рядків i і колонок j) можуть бути розраховані за формулою:

$$T_{ij} = \frac{n_{i.} \times n_{.j}}{n}, \quad (14)$$

де $n_{i.}$ – сума спостережуваних частот у кожному i -му рядку;

$n_{.j}$ – суми спостережуваних частот у кожному j -му стовпчику;

n – число спостережень у вибірці.

Число ступенів свободи (k) для визначення критичного значення статистики χ^2 розраховується за формулою:

$$k = (r - 1) \times (c - 1). \quad (15)$$

Якщо значення статистики χ^2 , перевищує критичне, що свідчить про наявність статистично значущого зв'язку між двома дихотомічними змінними, то бажано мати коефіцієнт, що характеризує щільність (тісноту) цього зв'язку.

Якщо відомо значення статистики χ^2 , то можна розрахувати значення таких коефіцієнтів: коефіцієнта сполученості (C); коефіцієнта кореляції (ϕ).

Значення коефіцієнта сполученості (C) визначається за такою формулою:

$$C = \sqrt{\frac{\chi^2}{n + \chi^2}}. \quad (16)$$

Коли зв'язок між двома змінними відсутній, то значення коефіцієнта сполученості (C) буде дорівнювати 0. Максимальне значення коефіцієнта сполученості за умови рівності числа градацій обох змінних ($r = c$) задається вираженням:

$$C = \sqrt{\frac{r-1}{r}}. \quad (17)$$

Ступінь зв'язку між двома дихотомічними змінними оцінюється шляхом порівняння розрахункового значення коефіцієнта сполученості з його максимально можливим значенням.

З використанням дані таблиць, значення коефіцієнта кореляції (ϕ) визначається за формулою:

$$\phi = \frac{A_1B_1 \times A_2B_2 - A_2B_1 \times A_1B_2}{\sqrt{(A_1B_1 + A_1B_2) \times (A_2B_1 + A_2B_2) \times (A_1B_1 + A_2B_1) \times (A_1B_2 + A_2B_2)}}. \quad (18)$$

Те ж саме абсолютне значення коефіцієнта можна одержати, використовуючи залежність між значеннями (ϕ) і χ^2 , що визначається таким вираженням:

$$\phi = \sqrt{\frac{\chi^2}{n}}. \quad (19)$$

Коефіцієнт (ϕ) може набувати значення від -1 до $+1$. Значення (0) означає відсутність якого-небудь зв'язку. Значення (-1 або $+1$), незалежно від знака, означають наявність абсолютного (функціонального) зв'язку між тими самими градаціями аналізованих змінних, але залежить від способу подання частот їхнього збігу в таблиці сполученості.

Наприклад, знак (+) коефіцієнта (ϕ) свідчить про одночасну (спільну) зміну частот збігів градацій змінних, відображуваних в осередках A і D табл. 11.

Таблиця 11

1-ий варіант подання частот збігу градацій змінних

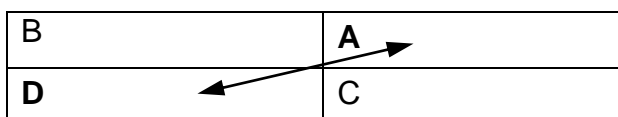
A	B
C	D

Якщо ж спосіб подання градацій тих же дихотомічних змінних у таблиці сполученості буде змінений, як показано в табл. 12, то абсолютне значення коефіцієнта (ϕ) не зміниться, але він буде мати знак ($-$), що не впливає на інтерпретацію результатів розрахунку.

Таблиця 12

2-ий варіант подання частот збігу градацій змінних

B	A
D	C

Тема 6. Комунікативні та соціально-психологічні методи дослідження міжнародних відносин

Ключові поняття: опитування, інтерв'ю, анкета, запитальник, тестування, респондент, експертне-опитування, фокус-групові дискусії, біографічні дослідження, соціометричні опитування.

Практичні завдання

Завдання 12

Мета завдання: освоєння навичок побудови кількісних шкал для вимірювання якісних змінних і оброблення результатів вимірювання під час здійснення опитувань.

Маючи на меті з'ясувати позицію кандидата на пост голови правління транснаціонального банку (кандидат А) стосовно конкурента (кандидата Б), передвиборчий штаб вирішив провести опитування персоналу. Мета опитування полягає у з'ясуванні сприйняття працівників таких характеристик кандидатів, як: надійність виконання основних обов'язків; особисті якості; досвід роботи; запропонована стратегія розвитку банку.

Для збирання первинних даних і визначення на їхній основі позиції кандидата А необхідно:

розробити семантичний диференціал для проведення опитування (зі шкалами в 5 пунктів кожна);

провести опитування 10 респондентів (вибрати довільно оцінки кожної із характеристик кандидата з табл. 13);

побудувати профілі порівнюваних кандидатів за досліджуваними властивостями і зробити висновки.

Методичні рекомендації до виконання завдання 12

Семантичний диференціал є сукупністю оцінних шкал для вимірювання якісних характеристик досліджуваних об'єктів. Кожна шкала складається з 5 – 7 пунктів, яким відповідають кількісні значення (бали). На краях цих шкал розташовуються словосполучення, які відображають протилежні за змістом рівні прояву вимірюваних характеристик об'єктів. Для полегшення завдання тим, хто відповідає оцінки цих характеристик, пункти, шкали супроводжуються семантичною підтримкою у вигляді фраз, що виражають зростаючий або спадний ступінь прояву характеристики (властивості), що виражається протиставними оцінковими фразами.

Таблиця 13

Оцінки властивостей кандидатів на пост голови правління

Варіанти																			
1		2		3		4		5		6		7		8		9		10	
А	Б	А	Б	А	Б	А	Б	А	Б	А	Б	А	Б	А	Б	А	Б	А	Б
1	1	1	-2	0	1	-2	2	1	0	-1	1	-1	0	0	1	2	-2	1	0
-2	1	1	-1	1	-1	-2	-2	1	-1	-1	0	0	2	1	0	-2	-1	1	1
0	1	2	0	-1	1	1	-1	-1	1	2	-1	-1	-2	1	-1	-1	0	2	-1
0	1	2	-2	-2	-2	-1	-1	-2	2	1	1	-1	0	-1	1	-1	-2	2	-2
2	-1	-1	2	-1	0	-2	2	2	-1	1	0	2	-2	2	0	2	2	-1	-1
1	0	1	2	1	2	2	-1	1	0	1	-2	0	-1	-2	1	-1	2	1	1
1	-1	1	0	1	-2	2	2	1	0	-1	-2	1	2	-1	-1	2	0	1	1
1	1	2	-1	-1	0	2	1	2	-1	0	2	-2	2	1	-1	1	-1	2	-1
1	-2	0	-1	1	0	0	-2	-1	0	2	-1	1	-2	1	-2	-2	-1	0	1
1	1	2	-2	-2	-2	2	-1	-1	-2	2	0	2	2	-2	-1	-1	-2	2	-2

На кожній з оцінних шкал диференціала респондент, що відповідає, позначає ту категорію шкали, що відповідає його думці. Після цього оцінки, зроблені всіма респондентами, усереднюються за кожною досліджуваною властивістю, а отримані середні значення відображаються графічно на відповідних оцінних шкалах у вигляді крапок. З'єднавши такі крапки відрізками прямих, можна одержати профіль досліджуваного об'єкта за сукупністю досліджуваних якісних характеристик, як показано на рис. 2.

Якщо за допомогою семантичного диференціала оцінюються кілька об'єктів, то, побудувавши профілі для кожного об'єкта (на одній шкалі), їх можна зрівняти й зробити відповідні висновки й рекомендації.

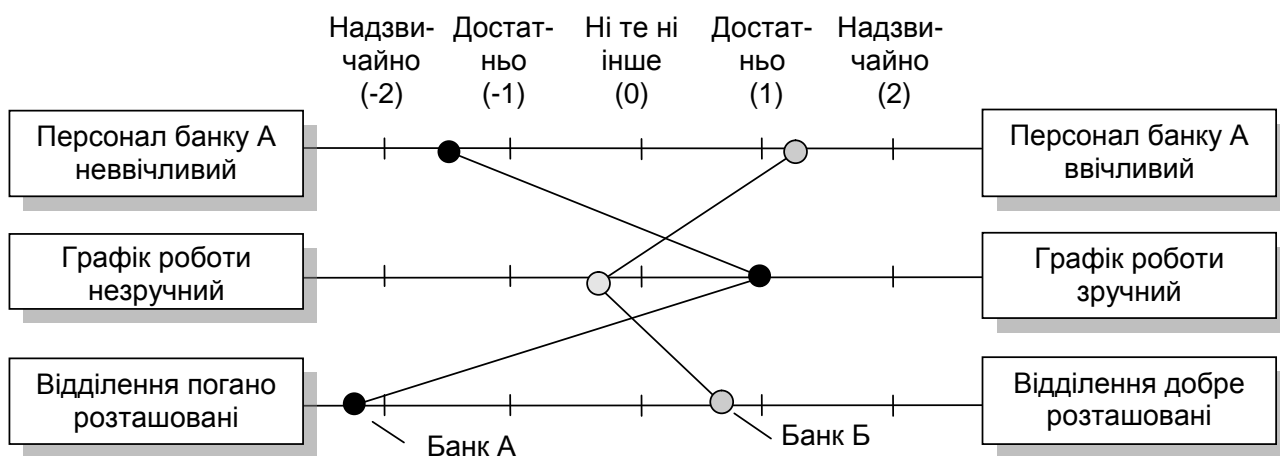

Рис. 2. Приклад результатів порівняльного оцінювання за допомогою семантичного диференціала

Лабораторні завдання

Завдання 13

Мета завдання: набуття навичок складання анкети для проведення соціологічного дослідження.

Необхідно розробити анкету для проведення соціологічного дослідження за обраною проблематикою в сфері міжнародних відносин з використанням відкритих та закритих питань, запитання зі шкалою Р. Лайкерта, семантичного диференціала та шкали зацікавленості в певних діях тощо обсягом 10 – 15 запитань з використання *Google Form*.

Методичні рекомендації до виконання завдання 13

Під час збирання первинних даних у дослідників є вибір із двох основних знарядь дослідження, якими є запитальник і механічні пристрої.

Анкета є найпоширенішим інструментом дослідження під час збирання первинних даних. За своєю сутністю, анкета – це ряд питань, на які опитуваний повинен дати відповіді. Анкета – це дуже гнучкий інструмент у тому сенсі, що питання можна задавати різними способами, що допомагає отримати надійні та точні результати. Анкета складається з трьох частин: вступу, основної частини та "паспортички" (питань соціально-демографічного характеру), існування останньої відрізняє анкету від запитальника.

Завдання 14

Мета завдання: набуття навичок проведення фокус-групових дискусій та складання гайду для їх проведення.

Громадська організація, що займається реалізацією міжнародних проектів збирається набути досвід використання нового для себе методу проведення соціологічних досліджень – фокус-груп.

Розробіть приклад гайду для проведення досліджень громадською організацією та надайте рекомендації з проведення фокус-групових дискусій.

Методичні рекомендації до виконання завдання 14

Дослідження за допомогою методу фокус-груп містить чотири загальні елементи:

1. Залучення певної кількості респондентів, зібраних в одному місці.
2. Взаємодія учасників. Якщо в багатьох інших типах досліджень вважається, що будь-яка дискусія між учасниками спотворює чистоту відповідей, то на засіданнях фокус-груп суб'єкти заохочуються до взаємодії один з одним.
3. Обговорення певних проблем здійснюється модератором, який діє відповідно до цілей та завдань дослідження.
4. У процесі проведення фокус-груп використовується сценарій (гайд, який містить певний перелік питань для обов'язкового обговорення).

Якщо у кількісному дослідженні під час збирання інформації застосовується закінчений, формалізований, структурований інструментарій, то путівник зазвичай має форму щодо незавершеного керівництва. Його основне призначення – фокусування проблеми, налаштування на певну тему. Одночасно він повинен давати можливість спонтанним висловлювань учасників, забезпечувати групову динаміку.

Тема 7. Прогнозні методи соціологічного дослідження сфери міжнародних відносин

Ключові поняття: прогноз, прогнозування, політичне прогнозування, внутрішньополітичне прогнозування, зовнішньополітичне прогнозування, сценарії прогнозу, достовірність і корисність прогнозу, екстраполяція, метод аналогії, метод "Дельфі", метод "мозкового штурму", методи кореляції та регресії.

Практичні завдання

Завдання 15

Мета завдання: формування навичок проведення кореляційного аналізу.

У табл. 14 наведені загальні класифікації (ранжування) 10 міжнародних неурядових організацій, зроблені експертами з урахуванням усіх сторін їхньої діяльності, а також класифікації тих же міжнародних організацій з аспекту якості взаємодії з ними. Використовуючи ці дані, визначити, чи існує зв'язок між узагальнювальним показником оцінювання міжнародної неурядової організації і якістю взаємодії з ними? Якщо зв'язок існує, то зробіть висновок про те, чи є він статистично значущими в генеральній сукупності з рівнем значущості 5 %. Якщо зв'язок є статистично значущим, то зробіть висновок про його характер і силу.

Таблиця 14

Результати міжнародних неурядових організацій

Міжнародні неурядові організації	Варіант 1		Варіант 2	
	Загальна оцінка міжнародної організації (ранг)	Оцінка якості взаємодії (ранг)	Загальна оцінка міжнародної організації (ранг)	Оцінка якості взаємодії (ранг)
1	8	6	10	6
2	4	2	4	2
3	12	13	12	13
4	2	1	2	1
5	10	7	8	7
6	5	4	5	4
7	9	11	13	11
8	13	15	9	15
9	1	3	1	3
10	6	9	6	9

Методичні рекомендації до виконання завдання 15

Вимірювання зв'язку між двома ординальними змінними припускає визначення значень коефіцієнтів кореляції рангів. Для їхнього розрахунку можливе використання декількох методів, один з найпоширеніших є коефіцієнт кореляції рангів Спірмана (ρ_s). Принцип його розрахунку заснований на аналізі відхилень у рангах, привласнених респондентами кожної із двох спільно аналізованих змінних.

Щоб розрахувати коефіцієнт кореляції рангів Спірмана, використовують таку формулу:

$$\rho_s = 1 - \frac{6 \times \sum_{i=1}^n d_i^2}{n^3 - n}, \quad (20)$$

де n – число об'єктів, що класифікуються;

d_i – відхилення (різниця) між рангами, привласненими респондентами кожної із двох аналізованих змінних.

Чим менше відхилення між рангами (d_i), тим більш сильним буде зв'язок між змінними.

Значення рангів коефіцієнта кореляції Спірмана змінюється в межах від -1 до $+1$ та інтерпретується в такий спосіб:

значення $+1$ відповідає абсолютному зв'язку між двома класифікаціями (обидві класифікації ідентичні);

значення -1 відповідає абсолютному зворотному зв'язку між двома класифікаціями (обидві класифікації протилежні);

значення 0 відповідає відсутності будь-якого зв'язку між двома класифікаціями.

Коли число змінних дорівнює двом, а досліджуваних об'єктів > 10 , то для перевірки статистичної значущості значення показника зв'язку (коефіцієнта кореляції) можна використовувати статистику t – Стьюдента із числом ступенів свободи ($n - 2$), що розраховується за формулою:

$$t = \rho_s \sqrt{\frac{n-2}{1-\rho_s^2}}. \quad (21)$$

Нульова гіпотеза за такої перевірки буде полягати в тому, що в генеральній сукупності між змінними немає зв'язку.

Оскільки ті самі абсолютні значення коефіцієнта кореляції Спірмана можуть набувати різних знаків ($+$ або $-$), то його перевірка на істотність є двосторонньою.

Таблиця 15

Розподіл статистики (t) Стьюдента із числом ступенів свободи (k)

k	Рівень значущості (α), %										
	10	9	8	7	6	5	4	3	2,5	1	0,5
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1	6,31	7,03	7,92	9,06	10,58	12,71	15,89	21,21	25,45	63,66	127,32
2	2,92	3,10	3,32	3,58	3,90	4,30	4,85	5,64	6,21	9,92	14,09
3	2,35	2,47	2,61	2,76	2,95	3,18	3,48	3,90	4,18	5,84	7,45
4	2,13	2,23	2,33	2,46	2,60	2,78	3,00	3,30	3,50	4,60	5,60
5	2,02	2,10	2,19	2,30	2,42	2,57	2,76	3,00	3,16	4,03	4,77
6	1,94	2,02	2,10	2,20	2,31	2,45	2,61	2,83	2,97	3,71	4,32

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
7	1,89	1,97	2,05	2,14	2,24	2,36	2,52	2,71	2,84	3,50	4,03
8	1,86	1,93	2,00	2,09	2,19	2,31	2,45	2,63	2,75	3,36	3,83
9	1,83	1,90	1,97	2,06	2,15	2,26	2,40	2,57	2,69	3,25	3,69
10	1,81	1,88	1,95	2,03	2,12	2,23	2,36	2,53	2,63	3,17	3,58
11	1,80	1,86	1,93	2,01	2,10	2,20	2,33	2,49	2,59	3,11	3,50
12	1,78	1,84	1,91	1,99	2,08	2,18	2,30	2,46	2,56	3,05	3,43
13	1,77	1,83	1,90	1,97	2,06	2,16	2,28	2,44	2,53	3,01	3,37
14	1,76	1,82	1,89	1,96	2,05	2,14	2,26	2,41	2,51	2,98	3,33
15	1,75	1,81	1,88	1,95	2,03	2,13	2,25	2,40	2,49	2,95	3,29
16	1,75	1,80	1,87	1,94	2,02	2,12	2,24	2,38	2,47	2,92	3,25
17	1,74	1,80	1,86	1,93	2,02	2,11	2,22	2,37	2,46	2,90	3,22
18	1,73	1,79	1,86	1,93	2,01	2,10	2,21	2,36	2,45	2,88	3,20
19	1,73	1,79	1,85	1,92	2,00	2,09	2,20	2,35	2,43	2,86	3,17
20	1,72	1,78	1,84	1,91	1,99	2,09	2,20	2,34	2,42	2,85	3,15

Тема 8. Спеціально-наукові методи дослідження

Ключові поняття: моделювання, математична модель, аналітична модель, імітаційна модель, ситуаційний аналіз, кейс-стаді, івент-аналіз, матричні моделі, SWOT-аналіз, метод "Патерн".

Практичні завдання

Завдання 16

Мета завдання: формування навичок використання методу "Патерн" для проведення дослідження в сфері міжнародних відносин.

Використовуючи метод "Патерн", побудувати дерево цілей за проблемою (темою) дослідження.

Лабораторні завдання

Завдання 17

Мета завдання: формування навичок проведення SWOT-аналізу.

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, який є суб'єктом міжнародних відносин, розглядає можливість укладання нової угоди зі Швейцарським класичним університетом щодо стратегічного партнерства в сфері надання міжнародних освітніх послуг.

За таких умов керівництво ХНЕУ ім. С. Кузнеця усвідомило необхідність проведення SWOT-аналізу для визначення можливостей стратегічного управління своєю діяльністю.

Методичні рекомендації до виконання завдання 17

SWOT-аналіз слід виконати за допомогою заповнення матриці (рис. 3).

Сильні сторони	Слабкі сторони
Можливості	Загрози

Рис. 3. Приклад оформлення результатів SWOT-аналізу

Тема 9. Результати та звітування з проведеного соціологічного дослідження міжнародних відносин

Ключові поняття: аналіз результатів дослідження, звіт з проведеного соціологічного дослідження, структура наукового звіту, форми подання результатів дослідження, теоретичні та практичні результати.

Лабораторні завдання

Завдання 18

Мета завдання: формування навичок з подання та оформленням звіту з презентацією результатів дослідження.

Необхідно провести власне соціологічне дослідження та подати його результати. Для цього студенти об'єднуються в малі групи по 1 – 3 особи для вільного вибору напряму та теми соціологічного дослідження з розробленням програми його проведення. Реалізувати розроблений проєкт, оформити звіт та подати результати соціологічного дослідження та роботи групи.

Методичні рекомендації до виконання завдання 18

Подання результатів дослідження має відповідати послідовності проведення соціологічного дослідження сфери міжнародних відносин починаючи з розроблення проєкту соціологічного дослідження та його реалізації, включаючи такі етапи:

1. Вибір проблеми і визначення мети соціологічного дослідження в сфері міжнародних відносин.
2. Висунення гіпотези дослідження і вказання її різновиду.
3. Визначення типу необхідної інформації та джерел її збирання.

4. Визначення, хто є респондентами для цього маркетингового дослідження.

5. Розрахунок розміру вибірки.

6. Вибір методу отримання інформації.

За необхідності розробити анкети для проведення опитування, гайди – для фокус-груп, запитальник – для інтерв'ю тощо. Використовуйте різні типи питань (відкриті, закриті, шкали).

7. Проведення дослідження.

8. Оброблення отриманих даних.

9. Аналіз отриманих результатів.

10. Надання висновків та рекомендацій щодо результатів соціологічного дослідження.

11. Оформлення звіту та підготовка презентації.

Рекомендації щодо оформлення звіту

1. Дотримуватися вимог оформлення науково-технічної документації.

2. Обсяг звіту – 25-30 сторінок (включаючи таблиці, графіки, рисунки, з обов'язковим поданням списку використаних джерел).

Звіт про проведення соціологічного дослідження повинен бути оформлений в такому порядку і містити: 1) титульний аркуш; 2) зміст; 3) резюме; 4) вступ; 5) основна частина (може складатися з кількох розділів); 6) висновки і рекомендації; 7) список використаних джерел; 8) додатки.

Рекомендована література

Основна

1. Арон Р. Етапи розвитку соціологічної думки / Р. Арон ; [пер. з франц.]. – Київ : Юніверс, 2004. – 688 с.
2. Важинський С. Е. Методика та організація наукових досліджень : навч. посіб. / С. Е. Важинський, Т. І. Щербак. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2016. – 260 с.
3. Кузь О. М. Геополітика : конспект лекцій / О. М. Кузь, Д. С. Коротков / Харківський національний економічний університет. – Харків : ХНЕУ, 2008 – 178 с.
4. Международные отношения и мировая политика : учеб. для вузов / П. А. Цыганков [и др.] ; под редакцией П. А. Цыганкова. – 2-е изд., перераб. и доп. – Москва : Издательство Юрайт, 2020. – 279 с.
5. Панченко Л. Ф. Математичні та статистичні методи аналізу соціологічної інформації : практикум / Л. Ф. Панченко ; КПІ ім. І. Сікорського, 2018. – 289 с.

Додаткова

6. Гантінгтон С. Зіткнення цивілізацій та зміна світового порядку / С. Гантінгтон ; пер. з англ. Н. Климчук. – Львів: Кальварія, 2006. – 474 с.
7. Гурова К. Д. Економічний аналіз: методологія, організація, методика, практикум : навч. посіб. для здобувачів вищ. освіти / К. Д. Гурова, К. Д. Ганін ; Харків. торг.-екон. ін-т Київ. нац. торг.-екон. ун-ту. – Харків : Вид-во Іванченка І. С., 2019. – 328 с.
8. Ермоленко Д. В. Социология и проблемы международных отношений (некоторые аспекты и вопросы социологических исследований международных отношений) / Д. В. Ермоленко. – Москва : Международные отношения, 1977. – 232 с.
9. Крыштановский, А. О. Анализ социологических данных с помощью пакета SPSS : учеб. пособие для вузов / А. О. Крыштановский ; ГУ-ВШЭ. – М.: Изд. дом ГУ-ВШЭ, 2006. – 281 с.
10. Раймерз Ф. Компетентний діалог: використання досліджень для формування світової освітньої політики / Ф. Раймерз, Н. Мак-Гінн ; пер. з англ. – Львів : Літопис, 2004. – 212 с.

11. Статистичний аналіз соціологічних даних / В. І. Паніотто, В. С. Максименко, Н. М. Харченко ; Київ. міжнар. ін-т соціології. – Київ : Вид. дім "КМ Академія", 2004. – 269 с.

12. Шевель І. П. Основні напрямки вивчення міжнародного порядку в соціології міжнародних відносин / І. П. Шевель // Young Scientist. – 2016. – № 4.1 (31.1). – С. 14–18.

13. Щерба Г. І. Європейський вибір України та розвиток транскордонного співробітництва як предмет емпіричного соціологічного аналізу / Г. І. Щерба // Нова парадигма. Філософія. Політологія. Соціологія : журнал наукових праць / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Творче об'єднання "Нова парадигма". – Київ, 2008. – Вип. 82. – С. 191–205.

Інформаційні ресурси

14. Дослідження міжнародних відносин [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://moyaosvita.com.ua/istoriya/doslidzhennya-mizhnarodnix-vidnosin>.

15. Європейські інформаційно-аналітичні центри [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eurasia.org.ru>.

16. Панина Н. В. Технология социологического исследования. Курс лекций [Электронный ресурс] / Н. В. Панина. – Режим доступа : <http://194.44.152.155/elib/local/r362.pdf>.

17. Соціологічні методи в дослідженні міжнародних відносини [Електронний ресурс] // ПНС ХНЕУ. – Режим доступу : <https://pns.hneu.edu.ua/course/view.php?id=6859>.

18. Терещенко Н. В. Проблема соціологічного методу в дослідженні міжнародних відносин [Електронний ресурс] / Н. В. Терещенко. – Режим доступу : http://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/30393/550_19-33.pdf;jsessionid=218996B338A77DCC160D41F9B102382A?sequence=1.

Зміст

Вступ.....	3
Змістовий модуль 1. Теоретико-методологічні основи	5
Тема 1. Міжнародні відносини як об'єкт соціологічного дослідження	5
Тема 2. Інформаційне забезпечення досліджень в сфері міжнародних відносин.....	6
Тема 3. Загальна методологія соціології міжнародних відносин	8
Тема 4. Програма соціологічного дослідження	14
Змістовий модуль 2. Методи проведення соціологічного дослідження в сфері міжнародних відносин.....	17
Тема 5. Аналіз ситуацій у дослідженні міжнародних відносин	17
Тема 6. Комунікативні та соціально-психологічні методи дослідження міжнародних відносин.....	23
Тема 7. Прогнозні методи соціологічного дослідження сфери міжнародних відносин.....	26
Тема 8. Спеціально-наукові методи дослідження.....	29
Тема 9. Результати та звітування з проведеного соціологічного дослідження міжнародних відносин.....	30
Рекомендована література.....	32
Основна.....	32
Додаткова.....	32
Інформаційні ресурси	33

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

СОЦІОЛОГІЧНІ МЕТОДИ В ДОСЛІДЖЕННІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

**Методичні рекомендації
до практичних та лабораторних завдань
для студентів спеціальності
291 "Міжнародні відносини, суспільні
комунікації та регіональні студії"
першого (бакалаврського) рівня**

Самостійне електронне текстове мережеве видання

Укладач **Ус Марина Ігорівна**

Відповідальний за видання *І. П. Отенко*

Редактор *В. О. Дмитрієва*

Коректор *В. Ю. Труш*

План 2021 р. Поз. № 32 ЕВ. Обсяг 35 с.

Видавець і виготовлювач – ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 61166, м. Харків, просп. Науки, 9-А

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
ДК № 4853 від 20.02.2015 р.*